

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2024.19.317302>

УДК [930+908](477)(=162.1)«17/19»

POLISH PROBLEMATICS IN REGIONAL HISTORICAL WORKS IN UKRAINE IN THE MODERN PERIOD: AN ATTEMPT TO DETERMINE LOCAL SPECIFICS

Liudmyla Novikova

PhD (History), Associate Professor
Department of History
of Ukraine and Special Historical Disciplines
Odesa I. I. Mechnikov National University
2 Vsevolod Zmiienko St, Odesa, 65082, Ukraine
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0003-4764-7867>
E-mail: novikova@onu.edu.ua

Citation:

Novikova, L. (2024) Polish problematics in regional historical works in Ukraine in the Modern period: an attempt to determine local specifics, *Chornomors'ka mynuvshyna: transactions of Department of Cossack History in the South of Ukraine*, 19, pp. 37–44.

Submitted: 01.12.2024

Abstract

The article focuses on one of the understudied aspects of the study of local history in Ukraine in the modern era, namely in the «long» nineteenth century – on the mode of reflection in historiographical images of the history of various Ukrainian regions and other loci the role of individual ethnic groups and their historically related states, in particular the Polish one. The analyze was made with using the concept of the «long» nineteenth century and the concept of metatext borrowed from literary practice. The objectives of the study included identifying the differences and common features in the coverage of Polish aspects in historical works, depending on the exploring locus, determining the existence of certain metatexts, finding out whether there were cases of creating works on the history of Ukrainian regions that would integrate elements of Polish themes on the basis of a non-evaluative, «objective» approach, or would provide positive assessments of the role of Poles in certain local history.

As a result of the study, it was determined that the Polish component is reflected in historiographical interpretations of the history of different regions and smaller loci, not only of those that were at the end of the eighteenth century the part of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Circumstances of the development of regional historiography in the nineteenth century led to the coexistence in specific studies of different concepts and approaches. Interpretations of the Polish component in the history of regions and smaller have local specifics and can be regarded as representations of several metatexts with pronounced characteristics.

Key words: Poles in Ukraine; Polish theme in historical research; regional historiography in Ukraine in the modern period; historiography in the nineteenth century; regions of Ukraine in the nineteenth century.

ПОЛЬСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА В РЕГІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ПРАЦЯХ В УКРАЇНІ У МОДЕРНУ ДОБУ: СПРОБА ВИЗНАЧЕННЯ ЛОКАЛЬНОЇ СПЕЦИФІКИ

Людмила Новікова

Кандидат історичних наук, доцент
Кафедра історії України та спеціальних історичних дисциплін

Анотація

У статті увага зосереджена на одному з маловивчених аспектів вивчення місцевої історії в Україні у модерну добу, а саме у «довгому» XIX ст. – на характері відображення в історіографічних

Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова
вул. Всеволода Змієнка, 2, Одеса, 65082,
Україна
ORCID iD:
<https://orcid.org/0000-0003-4764-7867>
E-mail: novikova@onu.edu.ua

Цитування:

Новікова Л. Польська проблематика в регіонально-історичних працях в Україні у модерну добу: спроба визначення локальної специфіки. *Чорноморська минувшина* : зап. Від. історії козацтва на півдні України : зб. наук. пр. / за ред. В. А. Смолія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2024. Вип. 19. С. 37–44.

Отримано: 01.12.2024
0,8 д.а.

образах історії різних українських регіонів та інших локусів ролі окремих етнічних груп та пов'язаних з ними історично держав, зокрема польської. Методологічно було використано концепції «довгого» XIX ст., а також запозичено з літературознавчої практики концепцію метатексту. Серед завдань дослідження було визначити відмінності та спільні риси у висвітленні польської проблематики в історичних працях, в залежності від локусу як предмету дослідження, виявити існування певних метатекстів, з'ясувати, чи були випадки створення праць з історії українських регіонів, які б інтегрували елементи польської тематики на основі неоціночного, «об'єктивного» підходу, або надавали б позитивні оцінки ролі поляків у локальній історії. У результаті дослідження було з'ясовано, що польська складова відображена в історіографічних інтерпретаціях історії різних регіонів та менших локусів, як тих, що були наприкінці XVIII ст. у складі Речі Посполитої, так і інших.

Обставини формування регіональної історіографії у XIX ст. призвели до співіснування в конкретних дослідженнях різних концепцій та підходів. Інтерпретації польської складової в історії регіонів та менших локусів в їх складі мають місцеву специфіку та формують кілька метатекстів з вираженими характеристиками.

Ключові слова: *поляки в Україні; польська тема в історичних дослідженнях; регіональна історіографія в Україні у модерний період; історіографія XIX ст.; регіони України у XIX ст.*

Одним з важливих феноменів дискурс-формуючого значення у модерну добу, у так званому «довгому» XIX ст., було історіописання. Це були і спроби створення загальноісторичних досліджень, мегаісторичних текстів, і вивчення локальних варіантів історичного процесу. При цьому, в силу методологічних засад, що передбачали «індуктивний» метод історіописання, яке уявлялося як шлях від малого (локус-історія) до великого (гранднаратив) як сума історій окремих локусів, вивчення місцевої історії набувало особливої ваги. Незважаючи на постійну увагу дослідників до місцевої історії, її досліджень у XIX ст., багато питань залишається маловивченими, серед них – характер відображення в історіографічних образах історії різних українських регіонів та інших локусів ролі окремих етнічних груп. Також історико-регіональні дослідження потребують більш глибокого порівняльного аналізу, у тому числі з погляду структури предмету досліджень історії кожного конкретного локусу. Це визначає актуальність обраної нами проблематики.

Розвиток історичних досліджень окремих локусів в Україні, від населених пунктів до регіонів, у модерну добу, можна розглядати у кількох площинах: як частину національно-орієнтованих історіографій та як складову імперських історіографій. У свою чергу, ці два основні типи історіографічних процесів хоча і виступали як антитези один одному, однак також були і достатньо «залежними», що було викликано легітимізуючою роллю обох типів. Важливим є й те, що становлення модерних національних історичних дискурсів відбувалося не тільки внаслідок протиставлення «нових схем» (термін М. Грушевського) імперським ідеологемам, але і як результат протистояння самих національних історіографій (зокрема української, польської). При цьому імперії або використовували національно орієнтовані історіографічні інтереси у своїх цілях, або боролися проти їх реалізації, за допомогою прямого державного регулювання,

цензури, офіційного національно-імперського проекту «руського народу» (підтримуваного в Російській імперії, однак маючого вплив і в Австрійській імперії (Австро-Угорщині). Крім того, слід відзначити, що, на наш погляд, існували перехідні, семі(напів)-модернонаціональні історіографічні феномени, позначені множинністю національних лояльностей, при цьому позбавлені спеціального завдання пропаганди імперських ідей. Також важливе значення для розвитку місцевих історичних досліджень мав процес оформлення історії як сучасної науки, з своїм методологічним комплексом, який не залишався сталим, дрейфуючи головним чином від романтизму до позитивізму з елементами романтизму; зі своїм розумінням предмету дослідження, яке теж не відрізнялося стабільністю, і у другій половині XIX ст. було позначено домінуванням народницького підходу. Важливим було й те, що дослідження локальної історії було частиною як науково-орієнтованого, так і аматорського історієписань.

Місцева або локальна історія, історія регіонів, стала в модерну добу важливим поприщем, на якому історики випробували легітимізуючу силу історичного писання. Сама модерна доба в Україні розпочалася з кардинальних територіально-політичних змін кінця XVIII ст. й імперського розподілу українських етно-історичних регіонів, у тому числі тих, які входили до цього до складу Речі Посполитої. Як наслідок, у цих регіонах продовжувала відігравати важливу роль польська складова населення локальних громад, що впливало на формування історичних дискурсів. Свою специфіку мала також польська складова історіографічних образів тих регіонів, які не входили до Речі Посполитої на кінець XVIII ст., але мали відповідний більш давній досвід.

Актуальність проблеми, окрім вищезазначених міркувань, визначається відсутністю комплексного дослідження проблеми, хоча окремі аспекти її вже мають свою ґрунтовну історіографію [1; 27; 15; 7; 4; 22 та ін.].

Мета нашого дослідження – з'ясувати у загальних рисах, чи існували певні відмінності в історіографічних інтерпретаціях у «довгому» XIX ст. історії польської (державної, національної, специфічної соціальної) складової локальних історичних процесів в Україні, чи були створені історичні метатексти з загальними рисами. З огляду на те, що обсяг історіографії історії регіонів та інших локусів є значним, у межах статті ми пропонуємо постановку проблеми.

Методологічно ми опираємося на поняття «довгого» XIX ст. [10]. Також застосовані окремі елементи структурної антропології, історичної компаративістики. З погляду історіографічних категорій ми опираємося на поняття «історіографічного процесу» у регіональному вимірі [20]. Також ми використовуємо (з практики літературознавчого дослідження М. Брацької) поняття метатексту як умовного тексту, що «стоїть над іншими текстами як даними та водночас у термінах якого визначаються ці інші тексти» [21, с. 227–228].

Завдання нашої розвідки полягає в тому, щоб у загальних рисах з'ясувати: як представлена польська проблематика у працях, присвячених історії різних регіонів України у «довгому XIX ст.»; чи можна побачити відмінності у висвітленні польської тематики, в залежності від регіону; якщо так, то в чому полягали ці відмінності; чи існує деякий історичний метатекст зі схожими характеристиками безвідносно до того, щодо якого локусу створювалися конкретні історіописання; чи були випадки створення праць з історії українських регіонів, які б інтегрували елементи польської тематики на основі неоціночного, «об'єктивного» підходу, або надавали б позитивні оцінки ролі поляків у локальній історії.

Джерельна база дослідження складається переважно з праць регіонально-історичного змісту, що створювались впродовж довгого XIX ст. Їх автори не завжди асоціювали свій доробок з локальними дослідженнями, на що справедливо звертає увагу Олена Дутчак, розглядаючи питання щодо історико-краєзнавчих досліджень Галичини [4, с. 92].

Польська проблематика у дослідженнях історії Західної України. Розвиток української історіографії в Західній Україні і, зокрема, в Галичині, у XIX ст. позначений такими явищами (як одночасними, так і різночасовими в межах довгого XIX ст.), як: належність ряду українських істориків XIX ст. до русофільської орієнтації; належність істориків до українофільської (української національної) орієнтації; підтримка частиною істориків ідеї так званої «Слов'янщини»; вплив народницького напрямку в українській історіографії; наявність у регіоні достатньо сформованої польської історіографії місцевої історії, осередком розвитку якої співпадав з осередком розвитку української історіографії (м. Львів).

Необхідно відзначити, що були випадки, коли в Австрійській імперії обмежувалися можливості публічної критичності оцінок польських історичних впливів у Східній Галичині, зокрема, під приводом збереження стабільності суспільних відносин, заборони розпалювання «міжплеменної ворожнечі» [11, с. 66–67], тому така критика більш притаманна публікаціям праць деяких галицьких істориків в російсько-імперській науковій періодиці та інших виданнях (хоча і в Російській імперії зустрічалися випадки цензурних обмежень з подібним обґрунтуванням) [15, с. 246]. Також свою роль у регулюванні характеру публічних оцінок впливу польського чинника в історії українців у регіоні, відіграла, очевидно, попри свою умовність, яку розуміли сучасники, ідея так званої «слов'янської народності» («спільноти» слов'янських народів), яку зрідка (у першій половині XIX ст.) підтримували й польські автори [14, с. 317].

Вищесказане можна проілюструвати на прикладі доробку істориків Галичини. Як вказує І. Куций, для діячів українського національного руху I половини XIX ст. «першорядним завданням було відмежування від польських національно-історичних та політичних концепцій...» [8]. Відомий історик «старорусинської-русофільської» орієнтації Д. І. Зубрицький, незважаючи на певну неоднозначність термінології щодо оцінки його поглядів [8; 4, с. 73] зіграв важливу роль у пробудженні української (як руської, окремої від польської і, водночас, рівноцінної) свідомості у ряду західноукраїнських діячів. У публікації в Російській імперії перекладу фрагменту його польськомовної праці «Нарис історії українського народу в Галичині та церковної ієрархії в тому ж королівстві» (яка важко проходила австрійську цензуру), негативно оцінюється досвід перебування Галичини у складі Польщі [6].

Д. Зубрицький приділяє увагу польській складовій і в історії одного міста – Львову, у своїй хроніці м. Львова. Представляє інтерес, що у своєрідній передмові, що за формою є діалогом між хронікарем та читачем, Д. Зубрицький обґрунтовує право створення Хроніки міста недовіками праць попередніх авторів, зокрема, І. Ходинецького (який, на думку історика, занадто багато місця в історії Львові відвів польській історії та «руськогалицькій»). Також у тексті автор неодноразово вступає у суперечку з даними та інтерпретаціями польських авторів, зокрема, Я. Длугоша у питанні опису процесу закріплення міста та Галичини за Польщею у XIV ст. (Д. Зубрицький зображує як завоювання) тощо [28, с. 1–2, 32–33]. Про завоювання Галичини з боку поляків (Казимира Великого) можна знайти вказівки й у інших авторів [2, с. 151–152].

Важливою проблемою українсько-польських стосунків в Галичині було питання щодо визначення української та польської частин великого регіону. Частина істориків та гуманітаріїв, які взяли участь у полеміці, використовували етнічні аргументи, зокрема, Я. Головацький [2, с. 175–176, 181–182]. Натомість Д. І. Зубрицький шукає не тільки етнічні, але історичні аргументи [29].

Діяч «Руської трійці» Я. Головацький, будучи тоді ще українофілом, вміщує у виданні «Вінок русинам на обжинки», статтю «Велика Хорватія» (недарма при публікації він використовує псевдонім). У цій статті ми можемо побачити непряму критику з боку автора ролі польського чинника в історії Галичини, коли провину за ополячування=окатоличення, зокрема, української (як православної) еліти, Я. Головацький покладає здебільшого на саму цю еліту, називає їх «перекинчиками», критикує те, що вони «ізляшилися» [2, с. 185–186]. Згодом, коли Я. Головацький, обравши москвофільську орієнтацію, вже переїхав до Російської імперії, польський вплив на українців в Галичині, що розумівся як намір окатоличити православних, він вже прямо оцінює як негативний (1874 р.).

В історіографії історії Галичини у Наддніпрянській Україні та Російській імперії була своя специфіка у ставленні до польської проблематики, що визначалася не тільки науковими чинниками, але значною мірою і політико-ідеологічними. Представляє інтерес те, що поширення позитивізму призвело до спроби відмовитися від оціночного підходу. Це явище відображено в працях з історії Галичини, що з'являються ще до формування у другій половині XIX ст. «земельної» історичної школи В. Б. Антоновича. Маємо на увазі працю М. Смирнова «Доли Червоної або Галицької Русі до з'єднання її з Польщею (1387)» [24, с. 145–146]. Підкорення Галичини Польщі автор пов'язує з недостатнім розвитком самоврядування та зовнішньою орієнтацією на контакти з західними сусідами [24, с. 63].

Окреме місце у вивченні та інтерпретації історії Галичини займає польська національна історіографія. Представляє інтерес, що, поряд з історичними розвідками з вираженими

польськими національними інтересами [9, с. 60–61], у другій половині XIX ст. з'являється тенденція інтеграційного підходу до історії, заклик до сприйняття регіональної історії як спільного регіонального досвіду [9, с. 86].

Дослідження історії *Правобережної України* відбувалося в умовах Російської імперії, відповідно слід враховувати специфіку ідеологічних та політичних обставин. Для Правобережної України властиве державне регулювання історичних досліджень, прикладом є діяльність Тимчасової комісії для розбору давніх актів. Іншим прикладом державного впливу є урядова підтримка видання серії праць до «900-річчя хрещення Русі» видавця К. Батюшкова (1887–1890), під назвою «Пам'ятники руської старовини у західних губерніях». М. І. Петров у своїй праці «Волинська історична судьба Юго-Западного края» (СПб., 1888), поставив мету «...вміщувати тільки такі події з життя Волині, які сприяли чи перешкождали розвитку руської народності та православ'я» [18, с. 4]. В іншій роботі, присвяченій Поділля, М. Петров вказує на збереженість в регіоні «руської» (української) особливості в населенні, незважаючи на перебування регіону під іноземною (тут – польською) владою, розглядає польську складову історії регіону включно з сучасним йому XIX ст., виявляє вплив польських повстань на формування та здійснення імперської політики в регіоні, направленої на ослаблення впливу «польсько-католицького елемента» (розділ 9–10) [19].

У церковній історіографії в загальних описах історії субрегіонів Правобережної України безпосередньо увага приділяється питанню впливів на православну ідентичність українців [25, с. 22].

У працях істориків земельної історичної школи В. Антоновича, зосередженій переважно на періоді формування української самобутності княжої доби, тобто головним чином на періоді до XIV ст., а також на народній історії, зустрічається критика польського володарювання.

Слід відзначити, що, незважаючи на достатньо несприятливі умови для розвитку польської історіографії в Російській імперії, особливо в умовах політичної реакції після польських повстань, для Правобережної України або окремих її субрегіонів (Поділля, Волині) властива наявність «краєзнавчої» польської історіографії (вивчення історії Поділля Юзефом Ролле). Наприкінці XIX ст. роботи та джерела, зібрані Ю. Ролле, стали підґрунтям для поєднання польсько-українських інтерпретацій історії регіону, а саме у праці О. Єфіменко «Нариси історії Правобережної України» (Київ, 1895) [5]. О. Єфіменко виділяє на Правобережній Україні субрегіони, які відрізняє за тим, наскільки впливали зовнішні фактори, в тому числі польський [5, с. 5, 8]. Присутність поляків на Правобережжі вона пов'язує з політикою польської держави та ополячуванням місцевих родів [5, с. 22, 29]. Представляє інтерес те, що О. Єфіменко, вказуючи на те, що рішення Переяславської ради «не було виразом однодушною ... згоди всього українського народу», відзначає наявність симпатії до Польщі та її культури, особливо у середовищі правобережної старшини, тоді як бідні прошарки на Лівобережжі, на її думку, обирали орієнтацію на Московію [5, с. 103, 107]. Авторка звертає увагу на причини гайдамаччини XVIII ст., «постійної партизанської війни» між землевласниками та селянами, вказуючи на те, що вона стала наслідком другої польської колонізації Правобережжя, яка відбувалася в інших умовах, ніж перша – після років жорсткого протистояння, коли суспільна атмосфера була насичена спогадами про нього [5, с. 128, 136].

Критика польських історичних впливів на історію українського народу в працях, присвячених історії Правобережної України, поєднується з дуже цікавим феноменом збереження польської складової у місцевій історичній пам'яті, за допомогою публікації історичних екскурсів до історії міст, містечок та сіл, зокрема, у працях, присвячених опису приходів православних єпархій. Ці описи містять докладну інформацію про роль поляків у встановленні чи зміні назв населених пунктів, щодо історії володіння ними, стосовно формування населення, наприклад, із збіднілої шляхти або римо-католиків, наводяться історичні перекази, пов'язані з часами польських королів тощо [26, с. 819, 857].

Окреме місце в розгляді проблеми займає польська складову історії *Південної України*. Представляє інтерес те, що в поле зору істориків Півдня України активно потрапляють представники польської історіографії, що пов'язано, зокрема, з зародженням історіографічних дискусій стосовно заснування Одеси ще в модерну добу. Так, для висвітлення ранньої історії місцевості Одеси автори часто звертаються до цитат з польських істориків (С. Сарницький,

Я. Длугош, М. Кромер) або розглядають сучасну польську історіографію питання [12, с. 8–9]. Що стосується відображення власне історичних сюжетів, тематично їх можна поділити на три групи. По-перше, в історіографії звертається увага на роль Речі Посполитої в історії запорозького козацтва, яке, у свою чергу, розглядається як невід’ємна частина історії півдня (або Степу). Прикладом є погляди А. Скальковського [13, с. 387]. Відповідно в історії Запорозької Січі історик виділяє польський період (Кіш польський), 1576-1654 рр. [23, с. 223]. По-друге, наводиться інформація щодо польських впливів на історію окремих населених пунктів півдня, зокрема, Хаджибею-Одеси (в роботі О. Маркевича, зокрема). По-третє, польське населення розглядається як частина населення півдня в нову добу. Наприклад, А. Скальковський наголошував на тому, що саме польські землевласники оцінили торгівельне значення Хаджибея-Одеси наприкінці 18 ст., чому наслідували інші [15, с. 249]. Історія Півдня та Одеси зокрема були об’єктом інтересу (виражено національного) і з боку польських авторів, у працях яких зустрічається навіть сприйняття Одеси як «колись садиби Язловецьких» тощо [15, с. 249].

В інтерпретації історії *Лівобережної України* теж можна побачити відображення польської складової. Так, М. Домонтович у своїй праці «Чернігівська губернія» (СПб., 1865) відзначав: «Як відомо, головна політична задача Польщі, у приєднаних до неї руських областях, полягала у знищенні колишнього давньоруського громадського (общинного) устрою та у підвищенні шляхетства» [3, с. XI]. Автор стверджував, що з-за того, що в Україні сформувався особливий громадянський порядок, «простий люд» не сприймав «всього польського», і скористався виступом Богдана Хмельницького, щоб повернути свій старий громадянський лад, що виробився в общинний період і ґрунтувався на «почутті свободи, незалежності та людяності» [3, с. XIV]. З іншого боку, представляє інтерес інтегрованість «польського періоду» у згаданий М. Домонтовичем місцевий топографічний дискурс XIX ст. [3, с. XV].

В історіографії історії окремих міст Лівобережжя виділяється польський період (з погляду державницького підходу, тобто мова йде про підпорядкування населеного пункту Речі Посполитій) [17].

Розглянутий у статті комплекс регіонально-історичних праць, створених в Україні у «довгому» XIX ст., дозволяє зробити певні висновки щодо того, що польська складова відображена в історіографічних інтерпретаціях історії різних регіонів та менших локусів, тобто населених пунктів. Обставини формування регіональної історіографії у XIX ст. призвели до співіснування в конкретних дослідженнях різних концепцій та підходів. Інтерпретації польської складової в історії регіонів та менших локусів в їх складі мають місцеву специфіку та формують кілька метатекстів – критичний, у зв’язку зі з’ясуванням негативної ролі польського впливу на українську ідентичність (як довгий час православну) (у висвітленні історії різних регіонів); інтеграційний «аполітичний» (зокрема, науково-позитивістський), коли польська складова історії визнається як відповідна об’єктивному історичному факту, який вартий згадки (в різних регіонах); інтеграційний польський політичний метатекст (властивий для Правобережної та Західної України); інтеграційний регіональний метатекст (ідея регіональної ідентичності як основи для спільної історії, спостерігається цей метатекст, зокрема, в історіографічному середовищі Галичини); позитивно забарвлений метатекст (зокрема, на Півдні України).

Джерела та література:

1. Баженова С. Юзеф Антоній Ролле: життя, діяльність, творчість. Кам’янець-Подільський, 2002. 108 с.
2. Головацкий Я. Ф. Великая Хорватия або Галичско-Карпатская Русь. *Вінок русинам на обжинки*. Відень: Черенками О. О. Мехитаристов, 1847. Ч. 2. С. 133–206.
3. Домонтович М. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Черниговская губерния. СПб.: Тип. Ф. Персона, 1865. 796 с.
4. Дутчак О. Сучасна українська історіографія краєзнавчого руху у Галичині 30-х рр. XIX – 30-х рр. XX ст. Івано-Франківськ: НАІР, 2012. 275 с.
5. Ефименко А. Я. Очерки истории правобережной Украины. Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. Вип. 2, 174 с.
6. Зубрицкий Д. Галицкая Русь в XVI в. *Чтения в Обществе истории и древностей российских*. 1862. № 3. 84 с.

7. Историчні образи «сусідів» на українсько-польсько-білоруському прикордонні: міфи – студії – пам'ять / керів. автор. кол. та редактор В. В. Масненко. Черкаси, 2018. 396 с.
8. Куций І. Денис Зубрицький. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2005. Вип. 15. С. 3–34.
9. Лазурко Л. Уявлення про Україну та українців на сторінках польських історичних часописів Львова (кін. 20 – поч. 80 рр. XIX ст.). *Історичні образи «сусідів» на українсько-польсько-білоруському прикордонні: міфи – студії – пам'ять*. Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І, 2018. С. 53–93.
10. Лисяк-Рудницький І. Структура української історії в 19 ст. *Українська літературна газета*. 1959. Ч. 10 (52). С. 3. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https://shron1.chtyvo.org.ua/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Struktura_ukrainskoi_istorii_v_19_st.pdf. (дата звернення: 10.10.2024).
11. Лозинський М. М. Сорок літ діяльності «Просвіти»: (в 40-літній ювілей Товариства). Львів: 3 друк. Наук. Т-ва імені Шевченка, 1908. 72 с.
12. Маркевич А. И. Город Качибей или Гаджибей, предшественник города Одессы. Одесса: Тип. «Экономическая», 1894. 72 с.
13. Новікова Л. В. «Історіограф» Аполлон Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності. Одеса: Одеський національний університет, 2012. 463 с.
14. Новікова Л. До історії російських перекладів та видань творів польського вченого В. О. Мацейовського. *Поляки на півдні України та в Криму=Polacy na Poludniowej Ukrainie I Krymie*. Одеса; Ополе; Вроцлав, 2007. С. 316–325.
15. Новікова Л. Польська складова у житті та творчості історика А. О. Скальковського: спроба узагальнення у контексті проблеми національної ідентичності. *Поляки на Півдні України=Polacy na Poludniowej Ukrainie*. Одеса; Ополе; Ольштин, 2006. С. 242–251.
16. Новікова Л. Презентації історії Правобережної та Лівобережної України в модерних регіонально-історичних текстах: до постановки проблеми. *Чорноморська минувшина*. Одеса, 2020. Вип. 15. С. 91–99.
17. Очерк истории города Чернигова, 907–1907 pp. : юбил. изд. Чернигов. гор. управы. Чернигов: Тип. Губ. Земства, 1908. 71 с.
18. Петров Н. И. Волынь. Исторические судьбы Юго-Западного края. СПб., 1888. 438 с.
19. Петров Н. И. Подолия. Историческое описание. СПб., 1891. 401 с.
20. Попова Т. Історіографічний процес в регіональному вимірюванні: підходи і поняття. *Історико-географічні дослідження в Україні*. 2004. Вип. 7. С. 290–324.
21. Ромащенко Л. Польська проза XIX століття крізь призму міфу, історії, цінностей: погранична перспектива [Електронний ресурс]. *Українська полоністика*. 2013. Вип. 10. С. 226–228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2013_10_28 (дата звернення: 10.10.2024).
22. Руда О. Генеза польсько-українських стосунків у працях польських істориків Львова (1890–1914). *Історіографічні дослідження в Україні*. 2008. Вип. 18. С. 367–379.
23. Скальковський А. О. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького. Дніпропетровськ: Січ, 1994. 678 с.
24. Смирнов М. Судьбы Червонной или Галицкой Руси до соединения ее с Польшей (1387): (рассуждение, написанное для получения степени магистра)». СПб., 1860. 153 с.
25. Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Почаев, 1888. Т. 1. 432, IV с.
26. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. 9: Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. Е. Сецинского. Каменец-Плодольск, 1901. 1267 с.
27. Ярмошик І. І. Волинь у польській історіографії першої половини XIX ст. *Українська полоністика*. 2005. Вип. 2. С. 18–26.
28. Zubrycki D. Kronika miasta Lwowa. Lwow, 1844. 492 s.
29. Zubrycki D. Granice między ruskim i polskim narodem w Galicji. 32 s.

References:

1. Bazhenova, S. Ye. (2002) *Yuzef Antonii Rollie: zhyttia, diial'nist', tvorchist'* [Josef Anthony Rolle: life, activities, creativity]. 2-e vydannia. Kam'yanets'-Podil's'kyi. [in Ukrainian].

2. Holovatskyi, Ya. F. (1847) Velykaia Khorvatiia abo Halychsko-Karpatskaia Rus. V: *Vinok pusynam na obzhynky*, Viden, ch. 2, s. 133–206. [in Ukrainian].
3. Domontovich, M. (1865) *Materialy dlia geografii i statistiki Rossii, sobrannyye ofitserami General'nogo shtaba. Chernigovskaia guberniia*. SPb.: Tip. F. Persona. [in Russian].
4. Dutchak, O. (2012) *Suchasna ukrainska istoriohrafii kraieznavchoho rukhu u Halychyni 30-kh rr. XIX – 30-kh rr. XIX st.* Ivano-Frankivsk: NAIR. [in Ukrainian].
5. Yefimenko, A. Ya. (1895) *Ocherki istorii pravobierezhnoi*. Kiev: Tip. G. T. Korchak-Novitskogo. [in Russian].
6. Zubritskii, D. (1862) Halitskaia Rus v 16 v. V: *Chteyiia v Obshchestve istorii i drevnostei rossiiskikh*, № 3, 84 s. [in Russian].
7. Masnenko, V. V. red. (2018) *Istorychni obrazy «susidiv» na ukrainsko-polsko-biloruskomu prykordonnii: mify – studii – pamiat*. Cherkasy: FOP Hordiienko Ye. I. [in Ukrainian].
8. Kutsyi, I. (2005) Denys Zubrytskyi. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*. 2005. Vyp.
9. Lazaruk, L. (2018) Uivlennia pro Ukrainu ta ukraintsiv na storinkakh polskykh istorychnykh chasopysiv Lvova (kin. 20 - poch. 80 rr. XIX st.). V: *Istorychni obrazy «susidiv» na ukrainsko-polsko-biloruskomu prykordonnii: mify – studii – pamiat*, s. 53–93. [in Ukrainian].
10. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1959) Struktura ukrainskoi istorii v 19 st. V: *Ukrainska literaturna hazeta*, 10 (52), s. 3. URL: https://docs.google.com/viewer?url=https://shron1.chtyvo.org.ua/Lysiak-Rudnytskyi_Ivan/Struktura_ukrainskoi_istorii_v_19_st.pdf. (Accessed 10 October 2024) [in Ukrainian].
11. Lozynskyi, M. M. (1908) *Sorok lit diialnosti «Prosvity» : (v 40-litnii yuvilei Tovarystva)*. Lviv: Z druk. Nauk. T-va imeni Shevchenko. [in Ukrainian].
12. Markevych, A. Y. (1894) Gorod Kachibei ili Hadzhibei, predshestvennik goroda Odessy. Odessa: Typ. «Ekonomicheskaia». [in Russian].
13. Novikova, L. V. (2012) «Istoriograf» Apollon Skalkovskiy: intelektualna apolohiia imperskoi polityky ta rehionalnoi istorychnoi samobutnosti. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet. [in Ukrainian].
14. Novikova, L. (2007) Do istorii rosiiskykh perekladiv ta vydan tvoriv polskoho vchenoho V. O. Matseiovskoho. V: *Poliaky na pivdni Ukrainy ta v Krymu=Polacy na Poludniowej Ukrainie i Krymie*. Odesa; Opolie; Vrotslav, s. 316–325. [in Ukrainian].
15. Novikova, L. (2006) Polska skladova u zhytti ta tvorchosti istoryka A. O. Skalkovskoho : sproba uzahalnennia u konteksti problemy natsionalnoi identychnosti. V: *Poliaky na Pivdni Ukrainy=Polacy na Poludniowej Ukrainie*, Odesa; Opolie; Olshtyn, s. 242–251. [in Ukrainian].
16. Novikova, L. (2020) Prezentatsii istorii Pravoberezhnoi ta Livoberezhnoi Ukrainy v modernykh rehionalno-istorychnykh tekstakh: do postanovky problemy. V: *Chornomors'ka mynuvshyna*, 15, s. 91–99. [in Ukrainian].
17. *Ocherk istorii goroda Chernigova, 907-1907: yubil. izd.* Chernigov. Gor. Upravly. 1908. Chernigov: Tip. Gub. Zemstva. [in Russian].
18. Petrov, N. I. (1888) *Volyn'. Istoricheskie sud'by Yugo-Zapadnogo kraia*. Spb. [in Russian].
19. Petrov, N. I. (1891) *Podoliia. Istoricheskoie opisaniie*. SPb. [in Russian].
20. Popova, T. (2004) Istoryographicheskii protsess v regionalnom izmerenii: podkhody i poniattia. V: *Istoryko-heografichni doslidzhennia v Ukraini*, vyp. 7, s. 290–324. [in Russian].
21. Romashchenko, L. (2013) Polska proza XIX stolittia kriz pryzmu mifu, istorii, tsinnosti: pohranychna perspektyva [Elektronnyi resurs]. V: *Ukrainska polonistyka*, vyp. 10, s. 226–228. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Up_2013_10_28 (Accessed 10 October 2024) [in Ukrainian].
22. Ruda, O. (2008) Geneza polsko-ukrainskykh stosunkiv u pratsiakh polskykh istorykiv Lvova (1890–1914). V: *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, vyp. 18, s. 367–379. [in Ukrainian].
23. Skalkovskiy, A. O. (1994) *Istoriia Novoi Sichi abo ostannoho Kosha Zaporozkoho*. Dnipropetrovsk: Sich. [in Ukrainian].
24. Szymon, M. (1860) *Sud'by Chervonnoi ili Halitskoi Rusi do soedineniia ieio s Polshei (1387)*. SPb. [in Russian].
25. Tieodorovich, N. I. (1888) *Istorko-statisticheskoe opisaniie tserkviei i prikhodov Volynskoi yeparkhii*. Pochaiev. T. I. [in Russian].
26. Setsinskii, E. red. (1901) *Trudy Podolskogo eparkhialnogo istoriko-statisticheskoho komiteta*, vyp. 9. [in Russian].
27. Iarmoshyk, I. I. (2005) Volyn u polskii istoriohrafii pershoi polovyny XIX st. V: *Ukrainska polonistyka*, vyp. 2, s. 18–26. [in Ukrainian].
28. Zubrycki, D. (1844) Kronika miasta Lwowa. Lwow. 492 s. [in Polish].
29. Zubrycki, D. Granice miedzy ruskim i polskim narodem w Galicji. 32 s. [in Polish].